

Els “Quarterons Garriga i Roca” *BARCELONA, DARRERA MIRADA*

**Una ciutat de mitjan segle XIX a punt de canviar per
sempre**

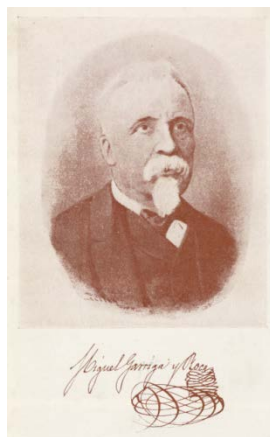
<http://ajuntament.barcelona.cat/darreramirada>

Barcelona, darrera mirada: un recurs digital de divulgació històrica i documental amb cartografia antiga

Barcelona, darrera mirada és un recurs digital multimèdia elaborat per l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i el Departament de Sistemes d'Informació - Direcció de Programes de Difusió Cultural de l'Institut de Cultura de Barcelona, que vol oferir als ciutadans un producte de divulgació documental i històrica amb valor afegit. Amb aquest producte es pretenen dos objectius fonamentals:

- a) Divulgar i facilitar la consulta d'un conjunt de plànols originals, coneguts com a *Quarterons Garriga i Roca*, confeccionats per aquest arquitecte entre els anys 1858 i 1860, i considerats un dels documents cartogràfics fonamentals de la ciutat de Barcelona en representar, amb una gran precisió i detall, la seva forma urbana a mitjan segle XIX.
- b) Explicar d'una manera amena i, alhora rigorosa, com era Barcelona en aquella època a partir, entre d'altres, de les indicacions i evidències presents als quarterons. Una ciutat en plena transformació, encara circumscrita fonamentalment en el perímetre de les muralles medievals, que iniciava la seva expansió urbana per tot el Pla de Barcelona a partir del projecte d'eixample.

Pels seus continguts, es tracta d'un recurs adreçat a molts tipus de públic. Des dels investigadors, especialistes i estudiosos de la història urbana de Barcelona, a qui s'ofereix l'accés per internet i en alta resolució als Quarterons Garriga i Roca, fins al ciutadà curiós que vol descobrir aspectes de la història de Barcelona, sense oblidar la seva possible utilització, amb finalitats pedagògiques, per part dels docents.

Darrere del projecte hi ha també la voluntat expressa de posar en valor la riquesa i la diversitat del patrimoni documental municipal de Barcelona com a recurs fonamental per conèixer la història de la ciutat i per explicar-la de forma amena i atractiva.

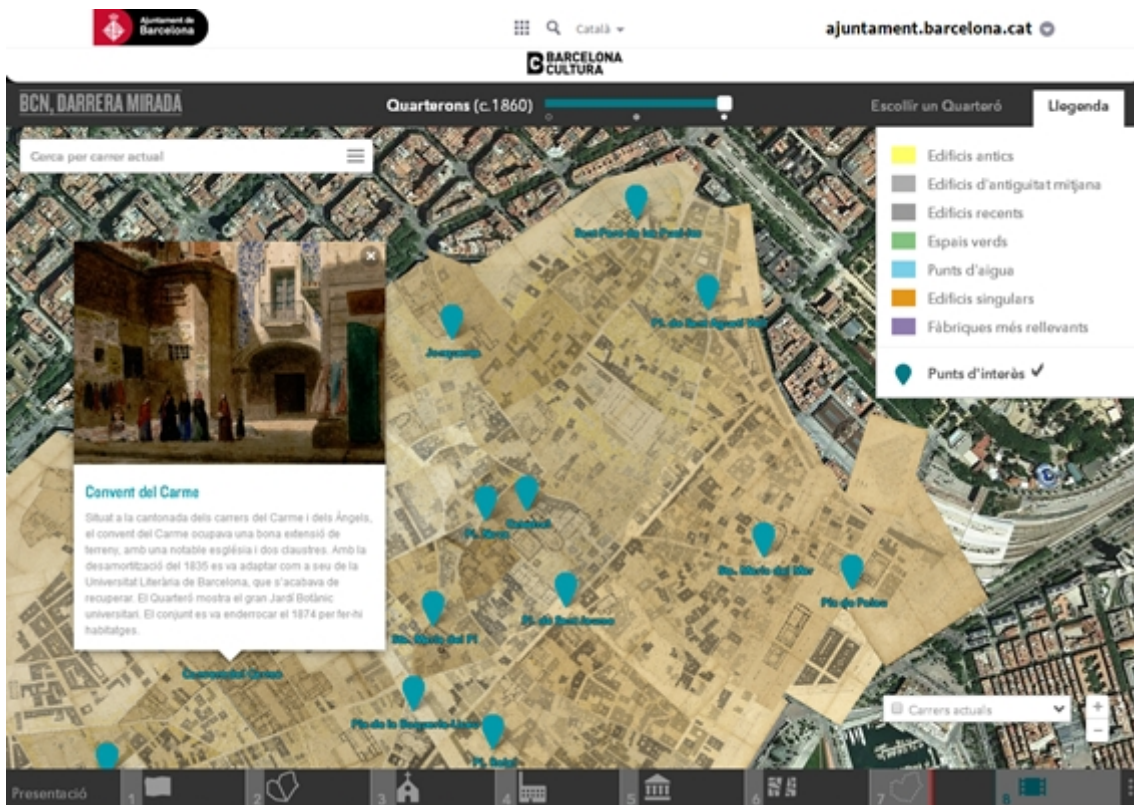
Catedral de Barcelona. Gravat de Joarizti i Lluís Urgellés, s.d.

Església de Betlem a la Rambla. Gravat de Rouargue, 1852

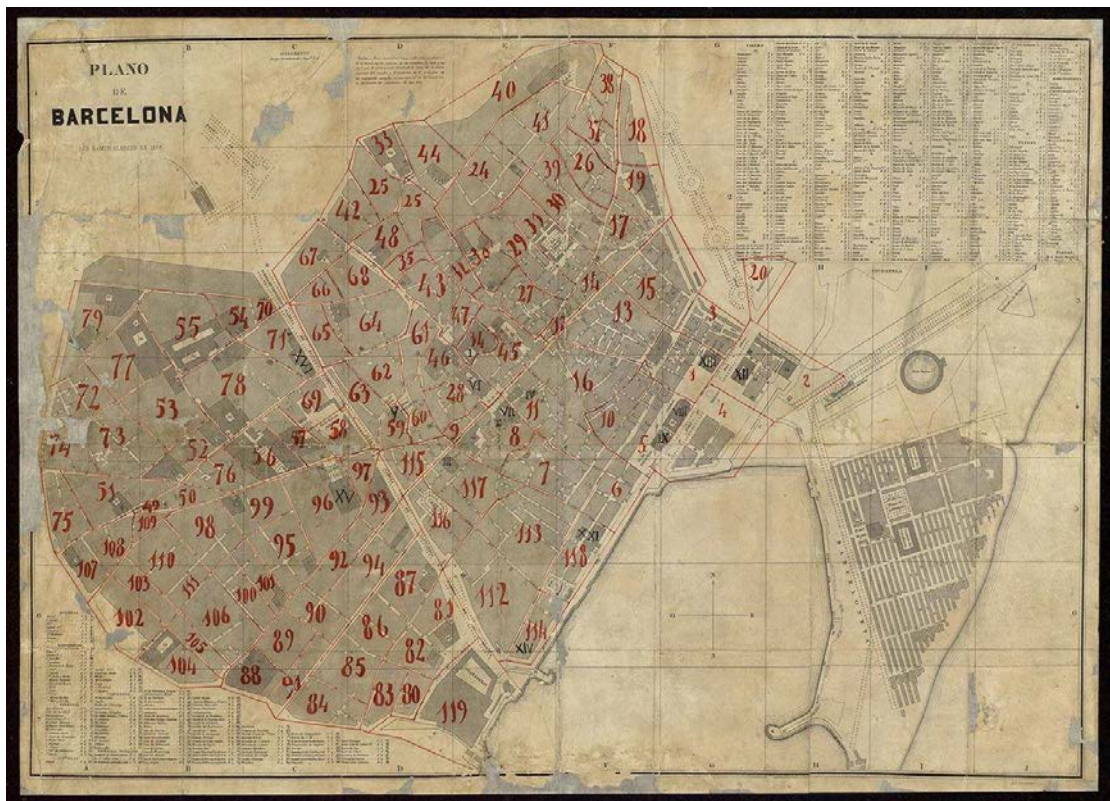
Amb imatges digitals d'alta resolució, textos, documents d'època, recorreguts virtuals, narracions d'especialistes, diverses capes d'informació i amb la utilització d'eines multimèdia, es vol oferir l'accessibilitat a una cartografia fonamental per l'estudi de l'evolució de la trama urbana de Barcelona, i una mirada polièdrica a un moment de la història en què la ciutat està canviant per sempre.

Els Quarterons Garriga i Roca

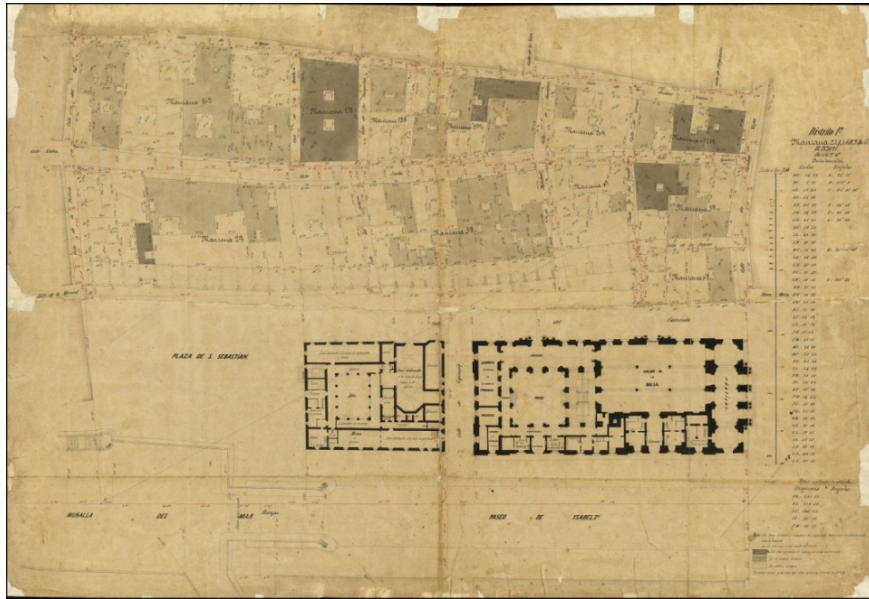
Els Quarterons són una sèrie de plànols parcel·laris manuscrits, d'escala 1:250, elaborats per l'arquitecte Miquel Garriga i Roca entre els anys 1858 i 1860. Constitueixen la representació planimètrica més detallada i precisa realitzada fins aquell moment de la ciutat de Barcelona situada dins el perímetre de les muralles medievals que s'estan enderrocant. Els Quarterons Garriga i Roca formen part dels fons documentals de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

Plànol-guia dels Quarterons Garriga i Roca

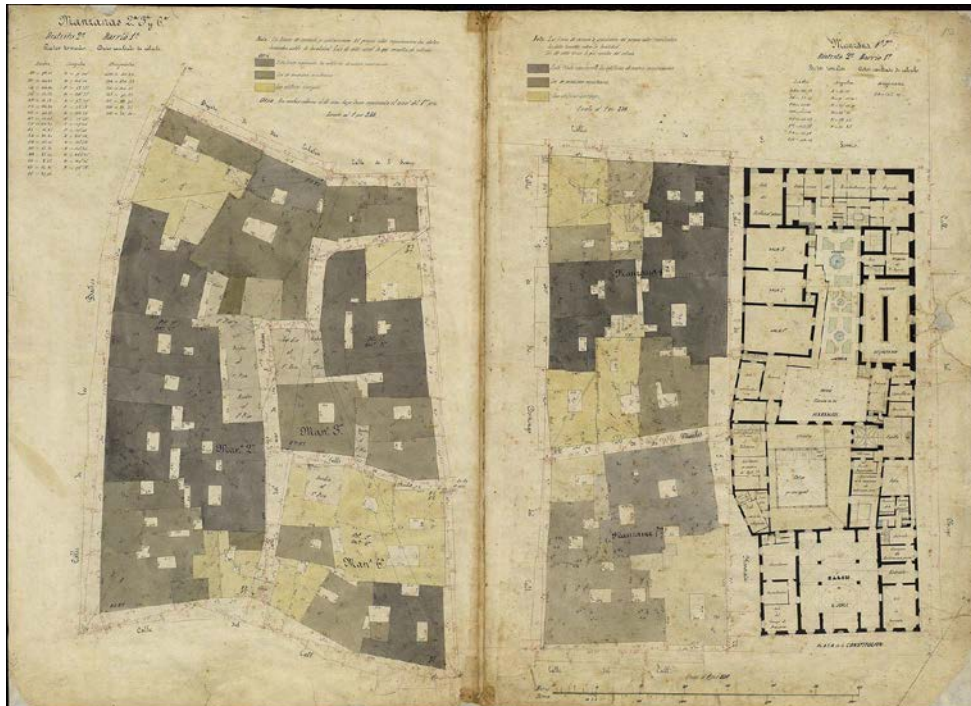

Els Quarterons contenen molta informació de tipus parcel·lari i planimètric, i també constitueixen un inventari exhaustiu dels elements públics existents a la ciutat a mitjan segle XIX, amb la localització de carrers, places, patis, baluards, jardins, fonts, abeuradors, safareigs, sèquies, sínies, edificis públics, esglésies, convents, palaus, ponts... I no menys important és la informació arquitectònica que aporta el dibuix detallat de les plantes de tots els edificis públics i religiosos.

Quarteró núm. 5 – La Llotja i el convent de Sant Sebastià

Quarteró núm. 28 – carrers Sant Sever, Bisbe, Call, Banys Nous i Plaça de Sant Jaume

La Barcelona dels Quarterons

Els Quarterons Garriga i Roca, com qualsevol altre document cartogràfic, ens ofereixen una mirada estàtica sobre la forma urbana de la ciutat. Però sota aquesta aparent foto fixa s'hi amaga una Barcelona convulsa, que està vivint un dels canvis més rellevants de la seva història.

La Barcelona dels Quarterons, la Barcelona de mitjan segle XIX, era una ciutat de grans contrastos. D'una banda, el fort creixement de la població col·lapsava el sòl disponible per a la construcció d'habitatges, afegint-se pisos als edificis i reduint-se la superfície dels habitatges. Les classes més populars vivien en carrers on amb prou feines entrava la llum del sol i en pisos petits, foscos i mal ventilats.

D'altra banda, la ciutat impulsava iniciatives que buscaven incrementar la seva monumentalitat, s'obrien nous carrers amples, moderns i comercials, o s'ocupaven antics edificis religiosos desamortitzats per destinar-los a usos militars o universitaris, per construir-hi mercats o per fer-hi places.

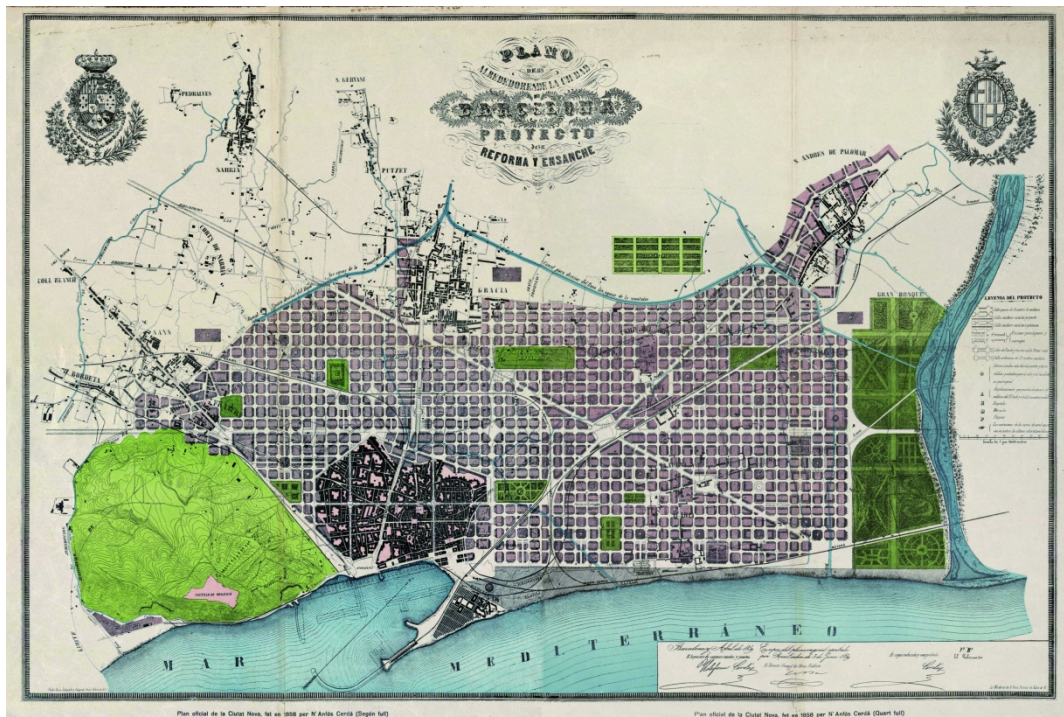
Vista aèria de Barcelona des de la Barceloneta. Litografia acolorida a mà d'Alfred Guesdon, 1856

La indústria tampoc parava de créixer. La Barcelona de mitjan segle XIX estava plena de fàbriques que necessitaven mà d'obra abundant. Alhora però, faltaven espais per magatzems i centres de distribució de mercaderies, per infraestructures auxiliars que demandava la indústria moderna en una ciutat que es volia equiparar als grans centres industrials d'Europa.

L'enderroc de les muralles que havien encerclat la ciutat durant segles, es considerava un pas indispensable per obrir Barcelona al pla i alliberar-la dels impediments físics que en limitaven el seu camí cap a la modernitat. Després d'alguns intents fallits anteriors, l'enderroc definitiu començava l'any 1854. Per això, la Barcelona dels Quarterons constitueix la frontissa entre la ciutat delimitada en el període medieval i que ja ha ocupat tota la seva superfície, i la ciutat que s'obre al pla i l'ocupa per convertir-se en una metròpoli europea a partir de l'aprovació del projecte d'eixample l'any 1859.

Plànol de reforma i eixample de Barcelona. Ildefons Cerdà. Any 1859

Els Quarterons de Garriga i Roca suposen, doncs, la primera imatge cartogràfica real de la Barcelona del moment i, alhora, la darrera imatge d'una Barcelona a punt de transformar-se. Per això, aquest recurs digital s'ha batejat amb el nom complet de: **Els "Quarterons Garriga i Roca". Barcelona, darrera mirada. Una ciutat de mitjan segle XIX a punt de canviar per sempre.**

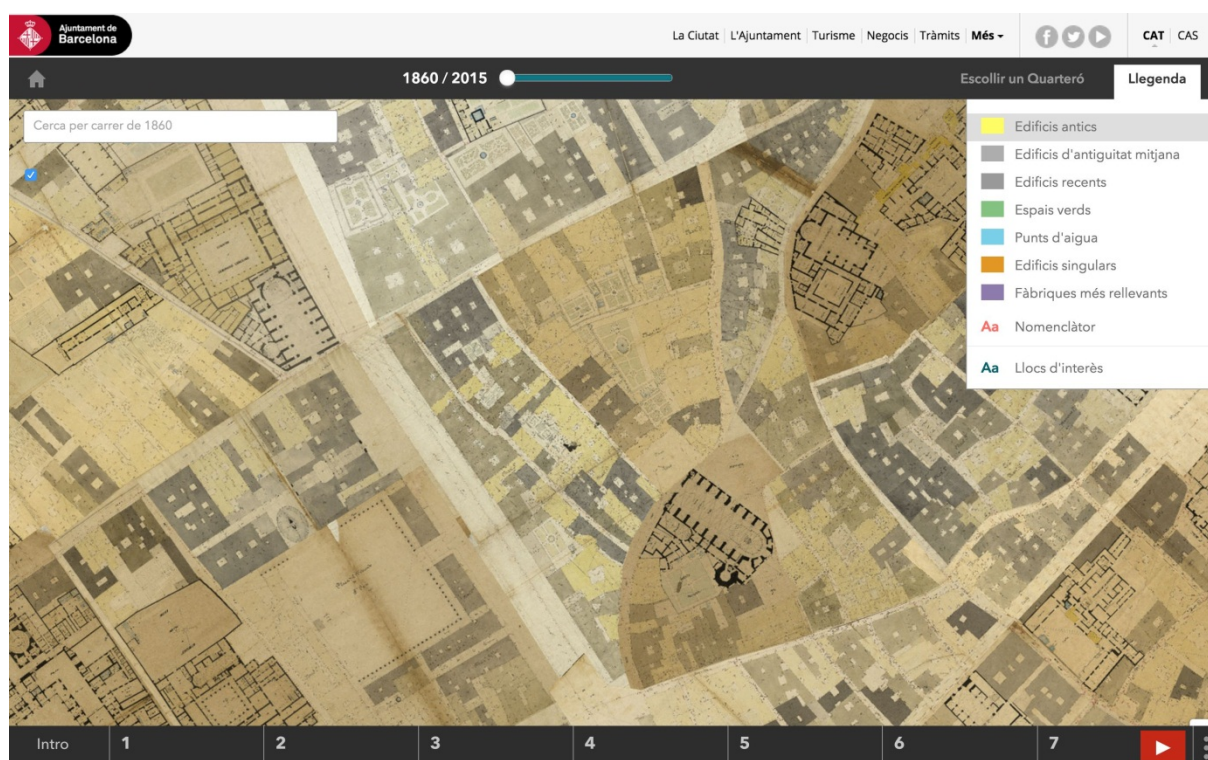
Barcelona, darrera mirada

Per donar resposta als dos objectius fonamentals del projecte, aquest recurs està format per dos blocs clarament diferenciats.

El **primer bloc** es el que permet i facilita l'accés i la consulta en alta resolució a la col·lecció dels Quarterons Garriga i Roca. A partir d'un plànol guia del territori format pel "cosit" de tots els Quarterons, es pot escollir qualsevol dels plànols de la col·lecció i consultar-lo i descarregar-lo de manera individualitzada, ja sigui superposat al plànol base actual de la ciutat o amb el sistema de taula de llum.

Gràcies a la digitalització i la georeferenciació que s'ha realitzat dels Quarterons, aquests es poden sobreposar sobre el plànol actual de Barcelona amb una gran precisió i fiabilitat, de manera que es pot comparar la trama i la configuració urbana de la Barcelona de començament del segle XXI, amb la de mitjan segle XIX que dibuixen els plànols de Miquel Garriga i Roca. Mitjançant aquesta superposició i com un altre funcionalitat del producte, es pot passar de la trama urbana de 1860 a la del 2015 amb un simple moviment del control que permet ocultar-la o visualitzar-la.

Així mateix i gràcies a la vectorització (creació d'una base cartogràfica digital de tipus vectorial) del plànol base dels Quarterons duta a terme, es pot accedir també a diverses capes d'informació addicional, que en bona part s'han creat a partir de dades que faciliten els mateixos Quarterons. Aquestes capes d'informació addicional són les següents: edificis antics, edificis d'antiguitat mitjana, edificis recents, espais verds, punts d'aigua, edificis singulars i fàbriques més rellevants.

En aquest apartat també s'ha incorporat la possibilitat de buscar per nomenclàtor, ja sigui pel nom de carrer actual o pel nom que un carrer tenia l'any 1860. Aquesta funcionalitat permet, per exemple, escollir un indret concret, un carrer o una plaça, per veure si a mitjan segle XIX ja hi era o què hi havia en el seu lloc.

El **segon bloc** es destina a la divulgació històrica i documental i pretén explicar, d'una manera amena i atractiva, tant el que són i el que varen significar els Quarterons Garriga i Roca, com diferents aspectes de la Barcelona de mitjan segle XIX. Per aconseguir-ho, s'han confeccionat **set capítols temàtics** els quals, mitjançant diversos recursos multimèdia, permeten capbussar-nos en els Quarterons i en la història de Barcelona, de diferents maneres i en diversos nivells. Aquests capítols són:

0. **Presentació.** Objectius i continguts fonamentals del producte.
1. **El plànol de Barcelona de Miquel Garriga i Roca.** Procés d'elaboració i característiques fonamentals dels Quarterons Garriga i Roca.
2. **La Barcelona de mitjan segle XIX.** Característiques demogràfiques, socials i econòmiques de la ciutat en el moment que es confeccionen els Quarterons.
3. **Els edificis religiosos en l'urbanisme barceloní.** Rellevància dels edificis religiosos en la trama urbana de Barcelona i transformacions que es produeixen arran de la desamortització iniciada l'any 1822.
4. **On són les fàbriques?** Procés d'industrialització de la ciutat i efectes en la trama urbana.
5. **Serveis, oci i cultura.** Presència dels serveis públics a la ciutat, fonamentalment relacionats amb el proveïment d'aigua potable, i d'equipaments culturals relacionats amb la música i les arts escèniques.
6. **Les grans transformacions urbanístiques.** La remodelació de l'espai urbà durant la primera meitat del segle XIX mitjançant operacions immobiliàries, l'obertura de nous carrers o la creació de nous espais de representació del poder polític i econòmic.
7. **La Barcelona desapareguda.** Els espais representats en els Quarterons Garriga i Roca que han desaparegut per grans operacions urbanístiques posteriors: l'obertura de la Via Laietana, de l'eix Av. de les Drassanes-Rambla del Raval o de les avingudes de la Catedral i de Francesc Cambó.

En cada capítol, la narració es fa en forma de textos, d'imatges que il·lustren els textos, de vídeos amb una durada màxima de 2 minuts on un especialista aprofundeix en el contingut i, en algun cas, mitjançant altres recursos audiovisuals que reforcen l'explicació d'una manera atractiva.

Un d'aquests recursos que mereix una menció específica per la seva espectacularitat i, alhora, per la complexitat que ha tingut la seva elaboració, és el **recorregut en 3D** per la ciutat dels Quarterons, batejat amb el títol de *La Barcelona impossible* i associat al capítol de la Barcelona desapareguda. Mitjançant una selecció de fotografies de la segona meitat del segle XIX, es pot fer un recorregut virtual entre la plaça Nova, al costat de la Catedral, i el Pla de Palau. Un recorregut recreat i impossible de fer a l'actualitat per les transformacions urbanístiques d'aquesta zona en els darrers 150 anys, fonamentalment a causa de l'obertura de la Via Laietana o de l'Avinguda de la Catedral durant la primera meitat del segle XX.

Un altre element que permet introduir-nos en la Barcelona de mitjan segle XIX són una vintena de punts d'interès que s'han localitzat sobre la trama urbana dels Quarterons. Aquests punts corresponen a indrets emblemàtics o rellevants en la ciutat de l'època, com la plaça del Teatre, el Pla de Palau, la plaça Nova o el carrer Nou de la Rambla; o bé a edificis singulars com la Catedral, Santa Maria del Mar, les Drassanes o el Convent del Carme.

De cada punt s'ofereix una breu presentació de localització i de context històric, i s'acompanya de diverses imatges d'època que permeten "veure" com era a mitjan segle XIX. Aquestes imatges són dibuixos, gravats o plànols que, en gairebé tots els casos, formen part dels fons documentals de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. De cada document s'indica el títol o una breu descripció, l'autor, la data i la referència de l'Arxiu.

Vista de l'actual avinguda del Marquès de l'Argentera mirant cap a Montjuïc. Litografia de Dumouza et Bichebois, 1842

La porta de la Muralla de Mar. Litografia acolorida a mà d'Isidore-Laurent, 1865

En cada punt d'interès, la imatge d'època que es visualitza en primer lloc per il·lustrar el text de presentació, s'acompanya d'una fotografia actual presa des de la mateixa posició. D'aquesta manera, amb l'aplicació de la tècnica de la refotografia, s'ofereix una comparació de la mateixa visió d'aquell espai amb un segle i mig de diferència.

Amb *Barcelona*, darrera mirada es vol aconseguir:

1. Satisfer una demanda llargament esperada pels investigadors, els especialistes i els estudiosos de la història urbana de Barcelona: tenir accés per internet i en bona resolució als Quarterons Garriga i Roca.
2. Contribuir a un major i un millor coneixement de la història de la ciutat per part dels ciutadans, en aquest cas, de la Barcelona de mitjan segle XIX.
3. Posar en valor el patrimoni documental de la ciutat --no només els plànols de Barcelona confeccionats per l'arquitecte Garriga i Roca sinó la gran varietat, riquesa i diversitat de documents que existeix-- com un recurs fonamental per conèixer la història de la ciutat i per explicar-la de forma amena i atractiva.